

Németh Zoltán

Transzkulturalizmus és ubikvitás

A MAGYAR IRODALOM SZLOVÁK NYELVŰ REGÉNYEIRŐL

Tanulságos vállalkozás megfigyelni az irodalomtörténetnek mint a romantikában kialakult műfajnak az egyes stádiumait, átmeneteit, válságát, kiterjesztését, hiszen a műfajok – mint ahogy az irodalomtörténet műfaja is – változnak az időben, új kihívásokra adnak választ, új lehetőségekre reflektálnak. Egy rövid esszé terjedelme arra kevés, hogy érvényes áttekintést lehessen adni erről a kérdésről, tehát a magyar irodalomtörténet műfaja által közvetített válaszokat kaphassunk az egyes korszakok irodalmi és irodalomelméleti kihívásaira, azonban arra talán vállalkozhatunk, hogy egy elméleti tér kihívásait egy konkrét irodalomra összpontosítva átgondoljuk.

Nemrég *Az interkulturalitás poétikái* című konferencián Thomka Beáta felvetette annak kérdését, hogy a 19. században a homogén nemzeti kánon megteremtése céljából létrejött irodalomtörténet műfaja vajon hogyan képes megfelelni a 21. századi igényeknek, és, kapcsolódva a konferencia hívószavához, konkrétan a transzkulturalizmus felől érkező kihívásokat említette.¹ Anders Pettersson 2008-ban azzal a megállapítással kezdte a témában írt tanulmányát, hogy az irodalomtörténetek általában megállnak a nemzeti vagy kulturális határoknál, amiben önmagában nincs semmi rossz, de néha át kell lépni ezeket a határokat – például egy transzkulturális irodalomtörténet esetében el kell hagynunk a nemzeti és időbeli korlátokat.² Vagyis, témánknál maradva és konkrét példákat hozva, egy szlovákiai magyar irodalomtörténetből, amely eleve transzkulturális képződmény [még akkor is, ha az ide sorolható szövegek jelentős része nem az], kihagyhatatlan például Catullus, hiszen a szlovákiai magyar Polgár Anikó *Catullus noster. Catullus-olvasatok a 20. századi magyar költészetben* (2003) címmel monográfiát írt a magyar nyelvű Catullus-fordításokról, Csehy Zoltán *Hárman az ágyban* (2000) című kötetében több Catullus-verset újr fordított, ráadásul Csehy Zoltán *alagyái, danái, elegy-belegy iramatai* (1998) című verseskötetében *Catullusi* címmel verse is megjelent, amely Catullus-fordításokból, Catullus-újrírásokból is építkezik. Kihagyhatatlan Bohumil Hrabal, akivel Szigeti László készített interjúregényt *Zsebcserek* (1992) címmel, Grendel Lajos pedig a hrabali írástechnikát Talamon Alfonz *Samuel Borkopf: Barátaimnak, egy Trianon előtti kocsmából* (1998) című utolsó könyvével hozta összefüggésbe. És kihagyhatatlan egy szlovákiai magyar irodalomtörténetből Mészöly Miklós is, akivel szintén Szigeti László készített beszélgetőkönyvet *Párbeszédkísérelt* (1999) címmel, és akinek életművéről Görözdí Judit, Grendel Lajos és N. Tóth Anikó is monográfiát írt.³

1 *Az interkulturalis irodalom poetikái*, ELTE BTK, Budapest, 2022. február 24–25.

2 Anders Pettersson, *Transcultural Literary History: Beyond Constricting Notions of World Literature*, *New Literary History*, 2008/3, 463.

3 Grendel Lajos, *A tények mágiája. Mészöly Miklós idős kori prózája*, Kalligram, Pozsony, 2002, Görözdí Judit, *Hangyasírás, csillagmorajlás. Elhallgatásalakzatok Mészöly Miklós írásművészetében*, Kalligram, Pozsony, 2006, N. Tóth Anikó, *Szövegvándor. Közéltések Mészöly Miklós prózájához*, Kalligram, Pozsony, 2006.

A homogén nemzeti alapú irodalomtörténet-írás másik mítosza a nyelv kizárólagosságának a hirdetése, vagyis hogy egy nemzeti irodalomtörténetbe csak az adott nyelven írt irodalom sorolható. Ezt a dogmát a magyar irodalomtörténet-írás is elfogadja, bár különös módon csak az újkori irodalomra alkalmazza, hiszen azt mindenki természetesnek veszi, hogy a magyarországi középkori vagy a reneszánsz latin nyelvű irodalom is része a magyar irodalomtörténetnek – Anonymus vagy Janus Pannonius természetes módon válik részévé a magyar irodalomtörténeti narrációnak. Ilyen „engedmény” Agota Kristof francia, Ilma Rakusa, Melinda Nadj Abonji vagy Terézia Mora német, Edit Bruck olasz nyelvű regényei esetében nem nagyon vetődik föl, jelentős határsértésnek számítana. Pedig a nyelv csak egyetlen kritérium, amely mellé/helyett odahelyezhető az identitás vagy éppen az államalakulat is az irodalomtörténeti narráció alapkategóriájaként, illetve kontextusaként. Amikor a 2022-ben Ryszard Kapuściński-díjban részesült Ander Izagirret arról kérdezték, személyében spanyol vagy baszk író kapta-e a díjat, témánk szempontjából nagyon érdekes választ adott. Azt nyilatkozta, annak ellenére, hogy Spanyolországban él, baszk írónak tartja magát, mert a baszk irodalomhoz kapcsolja az identitása.⁴

Mondta mindezt úgy, hogy díjazott regényét spanyol nyelven írta. Jogos és logikusan argumentált vélemény ez is, amelyet éppúgy figyelembe lehet venni, mint a nyelv vagy az állam primátusa mellett érvelőkét. Ez utóbbihoz szintén több releváns megoldást lehetne példaként hozni. Mint mondjuk a finn irodalomtörténeteket, amelyekben egészen természetes módon foglal helyet a finnországi svéd vagy a finnországi számi irodalom. Dionýz Ďurišin pedig *A nemzetiségi irodalom mint irodalomtörténeti egység* című tanulmányában jut el ahhoz az első pillantásra meghökkentő, sőt sokak számára talán botrányos kijelentéshez, miszerint „A cseh-szlovák irodalommal egységet képező magyar nemzetiségi irodalomnak a céljaiból és rendeltetéséből következik, hogy nem lehet a magyar nemzeti irodalom szerves része.”⁵ Tózsér Árpád ennek kapcsán megjegyzi, hogy „Dionýz Ďurišin és mások az ilyen kategorikus kijelentések megfogalmazása során feltehetően abból a kardinális marxista tételből indultak ki, hogy a lét határozza meg a tudatot (így az irodalmat is), s a lét alatt természetesen az ideológiák közvetítette társadalomszerkezeteket s nem az ontológiai értelemben vett egzisztenciát értették. Az irodalom »célja és rendeltetése« e szerint a marxista episztemológia szerint a társadalom és a társadalmilag meghatározott ember tükrözése, s a szlovákiai magyar író magától értetődően a szlovákiai szlovák, illetve a szlovákiai magyar embert tükrözi.”⁶

Mindenesetre az látható, hogy ebben az esetben sem a nyelv az irodalomtörténeti besorolás alapja és generálója, hanem egyrészt az államalakulat, másrészt – talán Ďurišin eredeti célkitűzésével szemben – az identitás. Nem véletlen, hogy a szerző téziseiből logikusan következik az önálló szlovákiai magyar irodalomtörténet megteremtésének igénye, sőt – és most újra Tózsért idézhetjük – a szlovákiai magyar specifikus irodalom tudata. Hiszen „az ilyenfajta elméleteket pont azok a szlovákiai

4 Wojciech Szot, *Dlaczego w Boliwii lubią Basków. Rozmowa z Anderem Izagirrem*, Gazeta Wyborcza, 30. mája 2022, 3.

5 Dionýz Ďurišin, *A nemzetiségi irodalom mint irodalomtörténeti egység = Kontextus*, Madách-Műhely, Bratislava, 1985, 117.

6 Tózsér Árpád, *Az irodalom határai. A nemzetiségi irodalom, a nemzeti irodalom és a világirodalom fogalmáról* Cselényi László és Grendel Lajos néhány műve kapcsán, Tiszatáj, 1999/3, 51.

magyar írói körök tették magukévá a legsimábban – s már jóval előbb a Ďurišin-féle összefoglalások előtt –, amelyek pedig egyébként a magyar nemzeti hagyományok és a nemzeti közösség védelmére rendezkedtek be, s [az irodalmat e védelem eszközeként használva] tulajdonképpen szemben álltak a minden hagyományt és hagyományos értéket manipulálni igyekvő szocialista és csehszlovák hatalommal. Ezek a körök ugyanis pontosan olyan inadekvát, irodalomidegen eszközökkel próbálták meghatározni a szlovákiai magyar irodalom fogalmát, mint maga a politikai hatalom [pontosabban az annak megfelelő irodalompolitika és irodalomtudomány]. Így születtek meg a különféle kisebbséginemzetiségi irodalmi paradigmák, mint például a »kisebbségi messianizmus« formulája, továbbá a »híd-szerep«, a »szlovákiai magyar regény«, a »helyi színek«, a »valóságirodalom« elmélete stb.⁷

Sem Tózsér, sem Ďurišin nem foglalkozik azonban azzal, hogy ezt a kérdést egészen más oldalról is vizsgálhatjuk, hogy nézhetjük a lehetőségek tárházát egy teljesen eltérő, másik perspektívából is, amely a transzkulturális irodalomfelfogás érvényesítéséből adódik. Ehhez kiindulópontként és felvezetésként Görözdi Judit és Péntes Tímea tanulmányai, illetve Halász Iván monográfiája szolgálhat számunkra.

Péntes Tímea nemrégiben megjelent tanulmányának egyik alfejezetében utal arra, hogy a vizsgált szlovák expat [expatriált, hosszabb ideig külföldön tartózkodó] szerzők szlovák nyelvű szövegeibe több helyen magyar kifejezések, szavak, mondatrövidékek vagy akár egész mondatok ékelődnek. Mint megjegyzi, „A magyar kifejezések szlovák irodalmi művekben való előfordulása nem kifejezetten az expat próza jellegzetessége, lásd Pavol Rankov *Stalo sa prvého septembra [alebo inokedy]/ Szeptember elsején [vagy máskor]*; Balko: *Vtedy v Lošonci/Akkor, Lošoncon*, Veronika Šikulová *Miesta v sieti/ Menettérti*, Silvester Lavrík *Nedel'né šachy s Tisom/Vasárnapi sakkpartik Tisóval* című műveit [valamennyi kötet Mészáros Tünde fordítása]”,⁸ de a vizsgált expat szövegkorpusz is kapcsolódik ehhez a jellegzetességhez. Péntes a Thomka Beáta által bevezetett „többnyelvű éntudat”⁹ kifejezéshez csatlakozik, amikor megjegyzi, a „tárgyalt szerzőknél a több nyelv együttes jelenléte gyerekkoruk meghatározó élménye [...], hozott és nem szerzett élmény. Žuchová és Dobrakovová nagyanyja is beszélt magyarul, gyerekkoruk részét képezte a magyar szókincs. Kepplová többek közt Magyarországon tanult, és több magyar kifejezést, mondatot találunk a műveiben.”¹⁰ A regényekben felhasznált magyar kifejezések egyes esetekben a szlovák [naďmama, naďapa, kiškaťa, ištenem, haďd, nešegič], más esetekben a magyar [Hogy vagy?, Az élet nem torta, apuka] helyesírás szabályainak megfelelően kerültek be ezekbe a szlovák nyelvű kötetekbe.¹¹

A kortárs szlovák nyelvű irodalom egy jelentős vonulatának ez a vonzódása a magyar reáliákhoz, magyar szavakhoz különösen azért érdekes, mert a szlovák szépirodalom, irodalomtudomány, illetve irodalomtörténet-írás számára hosszú ideig tartó kihívás volt Dél-Szlovákia, a „szlovák Dél” megjelenítése, integrálása (?) a szlovák

7 Uo., 51.

8 Péntes Tímea, *A szlovák expat szerzők műveiben előforduló kultúraspecifikus kifejezések és vendégszavak fordítása* [Svetlana Žuchová, Ivana Dobrakovová, Zuska Kepplová, Mária Modrovich], Irodalmi Szemle, 2021/11, 59.

9 Thomka Beáta, *Regénytapasztalat. Korélmény, hovartartozás, nyelvváltás*, Kijárat, Budapest, 2018, 34.

10 Péntes, *i. m.*, 60.

11 Uo., 60–61.

irodalomba. A kérdésről Halász Iván írt monográfiát *Dél-Szlovákia az irodalomban* címmel, amelyben a szlovák irodalom makrorégiói kapcsán írja, hogy „Az utolsó nagy szlovák régió, amely a szlovák irodalom szerves részévé vált, Dél-Szlovákia. Erre csak a 20. század utolsó harmadában került sor, amikor fellépett három déli író – Ivan Habaj, Ladislav Ballek és Peter Andruška...”¹² Halász aprólékos gondossággal mutatja be a három szerző bizonyos kérdésekben eltérő, más esetekben egymásra rezonáló perspektíváit Dél-Szlovákia, illetve a dél-szlovákiai magyarok ábrázolása során. Dél „felfedezése” a szlovák irodalom és irodalomtudomány számára különösen Habaj Csallóköz-ábrázolásán és Ballek Ipolyság-regényein keresztül ment végbe. Halász utal arra is, hogy az utóbbi évtizedek irodalmából már sokkal szélesebb példatár említhető: „az 1989 utáni időszak gazdag terméséből kissé önhatalmúlag válogatva a legfontosabb szerző mindenekelőtt Peter Pišťanek [1960–2015], Daniela Kapitáňová [1956], Pavol Rankov [1964], Ľuboš Dojčan alias Koloman Kocúr [1964] és Peter Balko [1988]. Egyébként egyikük sem igazi déli szerző. Kapitáňován kívül nem is a nemzetiségileg vegyes délről származnak, bár Balko losonci szülőhelye és Kocúr Kassája határesetnek tekinthető.”¹³ Ezen a ponton vitatkozni lehet Halásszal, mind Balko, mind Kocúr kapcsán, hiszen egyrészt Losonc és Kassa bizonyosan része Dél-Szlovákiának, másrészt Kocúr (vagyis eredeti nevén Ľuboš Dojčan) életrajzából tudható, hogy bár Kassán született és négyéves korától a dél-szlovákiai, szlovák többségű Bellegszencsén [Podhájska] élt, regényeinek alapanyagául a magyar többségű, Érsekújvár és Nyitra között található Nagykéren [Veľký Kýr] tapasztalt nyelvhasználat szolgált. Itt, a nagyszüleinél töltötte ugyanis az iskolai szüneteket.¹⁴ Az életrajzi adatoknál jóval fontosabb természetesen a szövegek intonációja, a nyelvi tér, hogy tehát a transzkulturális jelentésadás, a hibridizáció milyen típusú és milyen tág technikáival élnek ezek a regények.

Ennek kapcsán témánk szempontjából Görözdi Judit alapvető jelentőségű tanulmányát szükséges említeni. *Két kultúrában – vice versa. Magyar-szlovák és szlovák-magyar átmenetek* című írásában ugyanis hétfokozatú skálán helyezi el azokat az irodalmi alkotásokat, amelyek két kultúra és nyelv határán helyezkednek el, vagyis a „kettős kötődés”¹⁵ poétikájából építkeznek. A teljesség igénye nélkül: „mutathatják a többségi kultúra elhatárolódó látószögét a kisebbségítői” [1], „a többségi kultúra látószögét, amely integrálja a kisebbségi kultúra elemeit” [2], az „ismertető szándékot, amely a többségi kultúra szempontrendszerét alkalmazva, többségi nyelven megszólalva helyezi középpontba a kisebbségi kultúrát” [3], „a kisebbségi kultúra nézetét a többségi kultúra nyelvén kifejezve, ütköztetve a kultúrákat” [4], illetve amely „a kisebbségi kultúra nézetét a többségi kultúra nyelvén képviseli, mintegy kisajátítja azt.” [5] Ez az öt szint Görözdi Judit szerint a „többségi nyelvű irodalmi művekben [...] marginális pozícióban levő kultúra megjelenésének különböző fokozatai”-ra utal. Ezt

12 Halász Iván, *Dél-Szlovákia az irodalomban (Sztereotípiák és interetnikus összefüggések)*, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom, 2018, 31.

13 Uo., 65–66.

14 *Kniha týždňa / A hét könyve*: Koloman Kocúr, Apáka a mamáka, L.C.A.Levice 2002, https://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=88&PHPSESSID=85e3993bcc752289de8aa11401331b4a

15 Görözdi Judit, *Két kultúrában – vice versa. Magyar-szlovák és szlovák-magyar átmenetek*, Magyar Lettre Internationale, 2016/100, 30.

egészíti ki az „átmenet a kisebbségi nyelvű és aspektusú szövegek”-hez, „amelyeken belül legalább két nézőpontot különböztethetünk meg: az egyik „a többségitől elhatárolódó, amelynek fontos jegye, hogy a többséggel szemben határozza meg a kisebbség identitását” [6], a másik pedig „a többségi kulturális hatásokat is integráló kisebbségi megszólalási mód” [7].¹⁶

Görözdi Závada Pál *Jadviga párnája* és Veronika Šikulová *Menettér* című regényét, illetve azok szlovák és magyar fordítását értelmezi részletekbe menően, de a kategorizáció során a Halász Iván által említett Ivan Habaj-, Ladislav Ballek-, Pavol Rankov-, Koloman Kocúr [Luboš Dojčan]-regények egy részére is utal. Írásának végén arra a konklúzióra jut, hogy Závada és Šikulová regényei „olyan látószöveget képviselnek, ahonnan mindkét kultúrára van [Zavadánál teljesebb, Šikulovánál redukáltabb] rálátás, és ahol az elméletileg »tisztá« identifikációs minták és kategóriák közötti átmenetek érvényesülnek.”¹⁷

A fenti három szerző elméleti írásaiból olyan szlovák nyelvű irodalom képe körvonalazódik, amely több síkon hozza játékba a hibriditást, a különféle transzferjelenségeket, transzkulturális poétikaként működtetve. Olyan irodalomfelfogás lép életbe, amely a kevert nyelvi szintereket, a nyelvközi interferenciajelenségeket és a kódváltást prezentálja. A fenti regények többsége kevert identitású egyéneket reprezentál, hibrid kulturális tereket mutat meg. Ezek a területek az átváltási és translációs műveletek helyszínei, a folyamatos jelentésmozgás, a kultúrák közötti interakciók helyszínei.

A fent említett regények egy egészen tág korpuszt foglalnak magukba, olyan szövegeket, amelyek a szlovák–magyar kontaktusjelenségekbe helyezik magukat, éppen ezért kizárólag a szlovák irodalomhoz való hozzákötésük leegyszerűsítő és kérdéses. Hiszen ezeket a regényeket teljesen átjárják a különféle transzkulturális rétegek, a városok neveitől a személyek nevén, a származástörténeteken, a családi genealógián, a többnemzetiségű városok és falvak terein át az egymástól eltérő és egymással mégis párhuzamosan létező identitástörténetekig, történelemértelmezésekig – odacsatolva ezeket a szövegeket nemcsak a szlovák, hanem a magyar irodalomhoz is. A szlovák szövegekben található magyar szereplők, magyar identitástörténetek, magyar nevek, magyar szavak, magyar mondatok, magyar történelmi események a magyar irodalom kontextusában új jelentéseket nyernek, mint ahogy a magyar irodalom is új perspektívákkal gazdagodik.

Minden említett regény a maga sajátos eszközeivel járul hozzá ehhez az oda-csatoláshoz, ezek a sajátos eszközök egy-egy jellegzetes síkon létesítenek kapcsolatot a magyar irodalommal és kultúrával. Koloman Kocúr *Apáka és mamáka* [*Apáka a mamáka*] című regényében a cím és a szöveg a nyelvi hibridizáció által, a szlovák és magyar nyelv kontaktusjelenségei révén idézi fel a szlovák–magyar nyelvhatár jellegzetes beszédmódját. Peter Balko *Vtedy v Lošonci*, Mészáros Tünde által találóan *Akkor, Lošoncon* címmel fordított regénye szintén, már címével jelzi a kulturális és nemzeti kettősségek nyelvi játékának kitett szöveg intonációját. A Balko-könyv mágikus realizmusába néha hosszabb történetek, anekdoták, máskor egy-egy elejtett mondat szövi bele a közös, gyakran neuralgikus szlovák–magyar történelem eseményeit:

16 Uo., 30.

17 Uo., 33.

Ha pedig eluntuk a telefonbetyárkodást, visszatértünk a testi konfrontációhoz. Érdeklődésünk homlokterébe az Adorian nevű rendőrparancsnok került, aki felpofozta Kápia apját, amiért az a templomban nem szlovákul, hanem magyarul beszélt.

– Nem az öreggel fogom rendezni az ügyet – morogta pár nappal az incidens után Kápia, miközben apró golyókat formált a leharapdált körömbőréből, és megdobálta velük az arra járókat. – A bűn örökletes – jelentette ki olyan megfellebbezhetetlen magabiztossággal, mintha a balkezes fenéktörlésről értekezne.¹⁸

A témánk szempontjából legkomplexebb, legtöbb síkot megjelenítő mű talán Daniela Kapitáňová eredetileg Samko Tále álnéven írt regénye, a *Könyv a temetőről* [*Kniha o cintoríne*], amely nemcsak Komárom-regényként prezentálja magát, hanem – többek között – a nacionalizmus és sovinizmus parodisztikus bírálatait is mesteri módon mutatja be:

Az apukám mindig mondta, hogy a kefirt a mongoloidok találták ki és ebből látszik, hogy azok kultúrnemzet, mert kitalálták a kefirt. De nemcsak a kefirt, hanem még a magyarokat is kiúzták Mongóliából, mert a magyarokat a világon senki se szereti, mert magyarok. A szlovákokat a világon mindenki szereti, mert szlovákok.

Mert a szlovákok a legjobbak a világon és a szlovák nyelv is a legszebb a világon.

Tanultuk az iskolában és a televízióban is mondták, hogy a szlovák nyelv a legszebb a világon.

Ezt abban a tekintetben lehet tudni, hogy a szlovák nyelvben van I betű. A I a világon a legszebb betű, mert nagyon szép. A cseh nyelv példának okáért nem lehet a világon a legszebb, mert nincs benne I. Úgyhogy a legszebb a világon a szlovák, mert van benne I.

A legneveltségesebb nyelv a világon a magyar nyelv.

Ezt abban a tekintetben lehet tudni, hogy amikor valaki mond valamit magyarosan kiejtve, az nagyon humoros és mindenki nagyon jól szórakozik rajta. Mert az nagyon vicces.

Én is nagyon jól szórakozom rajta, mert az nagyon vicces.¹⁹

Ebből a szempontból még erőteljesebb ajánlat érkezik Peter Macsovszky szlovák nyelvű *Tantalópolis* (2015) című regénye felől. Ebben az esetben azért szükséges életrajzi adatokra utalni, mert Macsovszky igazi transzkulturális mintaszerző. Szlovákiai magyar identitású író, aki szlovák tanítási nyelvű iskolákat végzett, és irodalmi pályafutását szlovák nyelvű vers- és prózakötetekkel kezdte, majd az 1990-es évek végétől magyar nyelvű könyvekkel is jelentkezett. Ehhez az autochton transzkulturálitáshoz, többszörös nyelvváltáshoz, bilingvizmushoz társult később a neonomád

18 Peter Balko, *Akkor, Lošoncon*, ford. Mészáros Tünde, Kalligram, Budapest, 2022, 129.

19 Daniela Kapitáňová, *Könyv a temetőről*, ford. Mészáros Tünde, Magvető, Budapest, 2016, 59–60.

transzkulturalizmus. A szerző életrajzából tudjuk, hogy Macsovszky hosszú éveket töltött először Hollandiában, majd Brazíliában, később az ausztráliai Perth-be költözött, ahol ma is él. *Tantalópolis* című regényében hasonló komplexitással jelenik meg a magyar–szlovák viszony, mint Daniela Kapitáňová regényében, de egészen más perspektívából és teljesen más regisztereken. Az – ismétlem – szlovák nyelven írt és megjelent, autobiográfiai elemekkel is játszó regény főszereplője és narrátora ugyanis egy szlovákiai magyar, bizonyos Szoborkay, aki térben és időben kiterjesztett utazásai során szembesíti önmagát és olvasóját gyerek- és felnőttkorával, illetve gyerekkori és felnőttkori olvasmányával, festőivel. Nem tudom a szlovák olvasók perspektívájába beleélni magam, de minden bizonnyal különleges élményt jelenthet számukra, amikor kiderül, hogy a regényben komplett műelemzéseket elhelyező narrátor főként Szentkuthy Miklós és Csontváry műveinek értelmezésébe mélyed bele, gyakran oldalakon keresztül. És például olyan mondatokkal találkozhat, mint:

Miért nem olvas útirajzokat Szoborkay? Mert magyarul vannak. Sokáig úgy gondolja, hogy ő azon a nyelven nem tud olvasni, és soha nem is lesz szüksége arra, hogy tudjon. Hasznosabb jól elsajátítani az államnyelvet. Mondja anya, és a nagyszülők helyeselnek. És továbbra is mindnyájan magyarul beszélnek Szoborkayval. Eszébe sem jut, hogy ha már beszél valamilyen nyelven, akkor helyénvaló lenne azon a nyelven olvasni is. És írni? Ah, azt aztán végképp nem! Vagy inkább így: később, amikor Szoborkay bátorságot gyűjt magyar szöveg olvasásához, automatikusan rögtön azt képzelem, hogy írni is tud. Így keletkezik első, kézzel írt, befejezetlen regénye, *Verne Nyolcvan nap alatt a Föld körül* című művének és Wilde egy színdarabjának mintájára, amelyet a tévében látott (anglománia!): ird a magyart, ahogy hallod. Minden lehetséges nem irodalmi, beszélt fordulattal, amelyet otthonról, a konyhából kapott.²⁰ [saját fordítás]

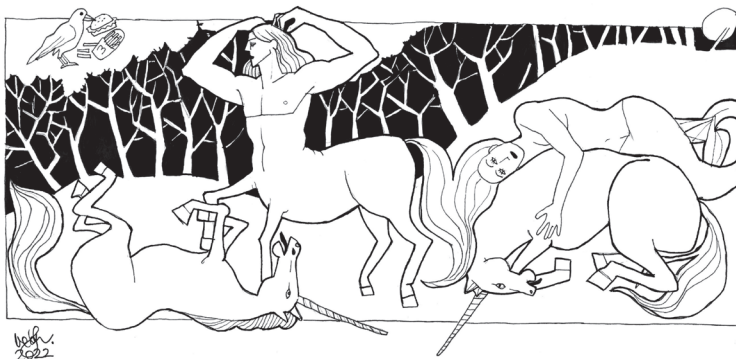
A mű egy szlovák nyelven megírt magyar, illetve szlovákiai magyar regény képét is képes közvetíteni sok egyéb mellett, mivel olyan határhelyzeteket modellál az értelmező számára, amelyek az egyértelmű nemzeti kategorizáció és besorolás ellen hatnak. A szlovák nyelven megírt szlovákiai magyar Szoborkay története, emlékfragmentumai, művészettörténeti és irodalmi értelmezései minden bizonnyal eltérő nyelvi-nemzeti kontextusokként manifesztálódnak egy szlovák, egy szlovákiai magyar vagy egy magyarországi magyar olvasó számára. Az viszont hiba lenne, ha a nyelve miatt, a megírás nyelvére hivatkozva kirekesztenénk, kizárnánk a magyar irodalom és magyar irodalomtörténet kontextusából egy olyan regényt, amely magyar identitáskérdésekkel foglalkozik egy hangsúlyosan magyar narrátor nézőpontján keresztül.

Mint látható: ami a szlovák irodalomtudományban Dél-Szlovákia „behozatala” a szlovák irodalomba, az a magyar irodalom és irodalomtudomány számára egy újfajta önismeret lehetősége. A kortárs szlovák nyelvű irodalom egy része magyar irodalom is, amennyiben a magyar történelem, a magyar identitás feldolgozásának folyamataira láthatunk rá ezekben a művekben – szlovák nyelvű szövegek által. És

20 Peter Macsovszky, *Tantalópolis*, Drewo a srd, Bratislava, 2015, 25.

ahogyan a Radoslav Passia és Ivana Taranenková által szerkesztett 21. századi szlovák irodalomtörténet, óvatosan ugyan, de mégiscsak említette Grendel Lajos és Huncíék Péter regényeit,²¹ úgy a magyar irodalomtudományak sem kéne lemondania a szlovák irodalom magyar regényeiről.

Hiszen a „mi a magyar irodalom” kérdése valójában egy terminológiai pontatlanság eredménye. A „magyar irodalom” szókapcsolat éppúgy jelentheti a magyar nyelven írt irodalmat, mint „Magyarország irodalmát”, továbbá a magyar nemzetiségű szerzők által írt irodalmat, de a magyarokról, magyar identitásról szóló szépirodalmat vagy a magyar jelenségekkel foglalkozó irodalmat is. Ezt a terminológiai pontatlanságot akkor tudjuk kivédeni, ha a magyar irodalom legtágabb koncepcióját képviseljük. Ezt csak erősíti az utóbbi évtizedek globalizmusának transznacionális és transzkulturális stratégiája, amely témánk szempontjából egy sajátos ubikvitást eredményez. Jelesül azt, hogy a magyar irodalom és a magyar irodalomtörténet kontextusába tartozó szövegeket nemcsak Magyarországon, nemcsak magyar nyelven írt művekben, nemcsak magyar nemzetiségű írók alkotásai között tudjuk megtalálni, hanem mindenhol, bárhol előfordulhat – fordítás, allúzió, intertextus, hatásviszony révén az ókorban éppúgy, mint akár egy Brazíliában szlovák nyelven írott szövegben is. Hogy ez mégsem akkora provokáció, arra kiválóan utal a Szegedy-Maszák Mihály és Veres András által szerkesztett *A magyar irodalom története I-III.* című irodalomtörténeti könyv, amelynek külön fejezetként része Jacobus Piso *Schediája*,²² Robert Musil *A tulajdonságok nélküli ember* című regénye,²³ illetve annak magyar fordítása Tandori Dezsőtől éppúgy, mint Tibor Fischer 1956-ról írott angol nyelvű regénye, illetve ezek értelmezése.²⁴ Ez az írás csak arra szerette volna felhívni a figyelmet, hogy a latin, a német és az angol nyelvű alkotások mellett a magyar irodalom történetének léteznek szlovák nyelvű szövegei is.

- 21 Radoslav Passia – Ivana Taranenková, *Hľadanie súčasnosti. Slovenská literatúra začiatku 21. storočia*, Literárne informačné centrum, Bratislava, 2014, 69.
- 22 Jankovits László, *Jacobus Piso Schediája. 1554 Jacobus Piso verseskötetének megjelenése = A magyar irodalom története I.*, főszerk. Szegedy-Maszák Mihály, Gondolat, Budapest, 2007, 266–273.
- 23 Györfly Miklós, *A modern regény magyarul. 1977 Musil: A tulajdonságok nélküli ember Tandori Dezső fordításában = A magyar irodalom története III.*, főszerk. Szegedy-Maszák Mihály, Gondolat, Budapest, 2007, 730–743.
- 24 Szegedy-Maszák Mihály, *A magyarság [nyelven túli] emléke. 1992 Megjelenik Tibor Fischer regénye az 1956-os forradalomról = Uo.*, 831–837.